

Esélyteremtés, hozzáférés, minőségi szolgáltatások: félidejében a hazai könyvtárügy stratégiája

Skaliczki Judit

A könyvtárügy 2003–2007 közötti stratégiai ciklusa a félidejéhez ért. Érdemes számot adni arról, hogy eddig mi teljesült belőle. A hangsúly az információhoz és a dokumentumokhoz való hozzáférés növelésén, a fogyasztékkal élők könyvtári ellátásának támogatásán, a földrajzilag hátrányos helyzetűek (a kistelepüléseken élők) ellátásának és a könyvtári minőségügynek a javításán volt. Az EU-konform fejlesztések célja a könyvtárhasználó magasabb színvonalú kiszolgálása.

A stratégiai terv összeállításakor nem könnyű feladat kijelölni az elérendő célokat, de talán még nehezebb és felelősségteljesebb a célok között a prioritásokat megállapítani. Ezt a munkát az adatokra, tényekre támaszkodó helyzetkép elemzése, a kihívások megismerése segíti. Ha a kihívásokra megfelelő választ tudunk adni, megfelelő célokat választunk a stratégiánkban is. A könyvtári stratégia jellemzője – immár a második stratégiai ciklusban is – az a dinamizmus, amely egyrészt vállalja a jó folyamatok folytonosságát, másrészt minden területen az újra törekszik, a kornak megfelelő új szemlélet, módszerek, technikák alkalmazására, gondot fordítva a hazai lehetőségek és sajátosságok megismerésére is.

A hazai könyvtárügy jelenlegi stratégiai tervét 2002-ben készítette el. Most járunk a ciklus félidejében. Ideje számot adni arról, hogy a stratégiai célok megvalósításához rendelt feladatok közül eddig mit teljesítettünk, és mit nem. Mit sikerült elérnünk, és mit nem? Jól határoztuk-e meg a céljainkat, jól dolgoztunk-e a feladatokon? Egy ilyenfajta összegzés szükséges ahhoz is, hogy – a jövőkép és az átfogó cél szem előtt tartásával – számba vegyük, mit kell majd a következő stratégiai ciklusban folytatnunk, és mit kell megváltoztatnunk.

A célok megvalósításának munkamódszere

A stratégiai célok megvalósítására a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Főosztálya (akkor még osztálya) egy-egy témafelelőst, munkacsoport-vezetőt kért fel, aki – az osztály vezetőjének egyetértésével – létrehozta a munkacsoportot, felkérte az adott feladatok szakértőit a munkacsoportban való részvételre. A munkacsoportok által készített dokumentumok, a témával kapcsolatos különböző rendezvények, események, a munkacsoportok vezetőinek és tagjainak névsora a Könyvtári Intézet honlapján (<http://www.ki.oszk.hu>) olvasható.

A munkacsoportok tagjai a ciklus első két évében (2003–2004) sokszor találkoztak, hiszen akkor születtek a helyzetet feltáró elemzések, a különböző részanyagok. 2005-re mind a négy munkacsoport elkészített egy-egy olyan koncepciót, amely vagy egy miniszteri előterjesztés, vagy egy további, a célhoz közelebb vivő, többéves pályázati koncepció alapja lett, va"csu" felvázolta a továbbfejlesztés útját [1].

A fejlesztési koncepciókhoz – majdnem minden esetben – sikerült finanszírozási forrást teremteni. A munkacsoportok ülésein általában jelen voltak a tárca képviselői, ez többször a

helyettes államtitkári részvételt jelentette, hiszen az ágazati irányítás stratégiai célkitűzéseit kellett feladatokká formálni, és a fejlesztésekhez kormányzati forrást találni.

A számbavételhez tekintsük át a 2002-ben megfogalmazott trendeket, és a válaszként megfogalmazott stratégiai célokat.

A trendek 2002-ben

- 2004-ben hazánk az Európai Unió tagja lesz, könyvtáraink szolgáltatási színvonala meg kell hogy egyezzen a tagországokéban tapasztalhatókkal. Az Európai Unió országaiban az élethosszig tartó tanulás, az "életre tanulás", az átképzés központi helyévé vált a könyvtár. Ez a funkcióbővülés mind a politikai hatalom, mind a társadalom egésze számára új lehetőségként jeleníti meg a könyvtárakat, amire a könyvtáraknak további szolgáltatásbővítéssel kell válaszolniuk. Mindemellett megmarad az olvasás mással nem helyettesíthető funkciója. Ezért a könyvtárakban minden olyan támogatásnak helye van, amelynek köszönhetően a használók által igényelt friss irodalom bekerül a gyűjteményekbe.
- A kistelepülések, a kisvárosok könyvtárhasználói hátrányos helyzetben vannak a nagyvárosban élőkkel szemben. A nagyarányú tematikai fejlesztések elsősorban az ODR-ben szolgáltató tagkönyvtárakban jelentek meg, ezért fokozottan számolnunk kell azzal, hogy a már a rendszerváltás előtt is kevésbé fejlesztett községi és kisvárosi könyvtárak, az egyházi, a nem nyilvános intézményi és szakkönyvtárak szolgáltatásainak korszerűsítése nem történt meg.
- A minőségfejlesztés és minőségbiztosítás hazánkban is megjelent a közszféra bizonyos területein (egészségügy, közoktatás), meghonosítása folyik a közigazgatásban. A külföldi könyvtárakban is gyakorlat, a szakfelügyelet működtetésének és az irányelvek megalkotásának pedig alapfeltétele. A korszerűség, az EU-konform szolgáltatási színvonal, az új technikák, módszerek alkalmazásának a feltétele a minőségmenedzsment bevezetése.
- A könyvtárhasználó igényeinek előtérbe kerülése magával hozta a könyvtáros személyének és személyiségének előtérbe helyezését is. Csak felkészült, a szükséges ismeretekkel rendelkező, megbecsült könyvtáros lehet az információt igénylő könyvtárhasználó partnere.
- A stratégiai célok megvalósításakor szoros tárcaközi együttműködésre számítunk minden olyan esetben, amikor a megvalósítás más tárcát is érint. Ilyen elsősorban az Oktatási Minisztérium és az Informatikai és Hírközlési Minisztérium, amelyekkel többször – informatikai fejlesztés, tartalomszolgáltatás stb. – közös kormányzati célt valósítunk meg. Ezekben az esetekben kormányzati együttműködésre van szükség a közös stratégiai cél megvalósítása érdekében.

A stratégiai célok (2003–2007) teljesülése

A trendek fényében a következő stratégiai célokat határoztuk meg:

1. Felkészülés az Európai Unióhoz történő csatlakozásra.
2. Az információhoz és dokumentumokhoz való hozzáférés biztosítása a demokrácia és az esélyegyenlőség érdekében.
3. Regionális könyvtári ellátás.
4. A könyvtárosi életpálya vonzóbbá tétele [2].

1. Felkészülés az Európai Unióhoz történő csatlakozásra

Ennek a célnak az eléréséhez a következő területeket kell fejleszteni:

- a minőségmenedzsment különböző területei,
- esélyteremtés a hátrányos helyzetű könyvtárhasználóknak,
- korszerű szolgáltatások, korszerű környezet.

Minőségmenedzsment

A minőségmenedzsment alkalmazása a könyvtárak korszerűsítésének eszköze. A könyvtári terület intenzív fejlesztése megkövetelte, hogy a rendszerfejlesztés mellett az olvasói igényekkel és elvárásokkal is foglalkozzunk. Ezzel érjük el a hazai könyvtárak megfogalmazott küldetését, azt, hogy a könyvtárakban elégedett könyvtárhasználók legyenek. Ennek feltétele, hogy a könyvtárhasználó minden könyvtárban garantáltan azonos szintű szolgáltatással találkozzon. Ez a cél mennyiségi és minőségi kritériumok számbavételét, betartását és folyamatos értékelését teszi szükségessé.

A minőségi kérdések közül a hangsúlyt a következő területekre tettük:

- humán erőforrás; módszerek, technikák megismerése, alkalmazása, és alkotó módon történő felhasználása;
- a minőségirányítás könyvtári bevezetésének metodikája és gyakorlata;
- minőségelvű értékelés: a minőségelvű szakfelügyelet; minőségi díj.

Humán erőforrás, módszerek, technikák

A minőségmenedzsment könyvtári meghonosításának számos feltétele közül talán a legfontosabb az elkötelezett, szakismerettel rendelkező könyvtáros személye. (Ez a terület teljes körűen a IV. munkacsoport feladatrendszerében jelenik meg.) Elsősorban képzésre, továbbképzésre, illetve alkalmazható technikákra, eszközökre van szükség. A Minőségmenedzsment tanfolyam akkreditálása óta 285 könyvtáros vett részt az akkreditált továbbképzésben.

A minőségfejlesztéshez, -biztosításhoz szükséges mérések, értékelések elvégzését segítő 2003-ban a Könyvtári osztály megbízta a Könyvtári Intézetet, hogy egy munkabizottsággal dolgozza ki az MSZ ISO 11620:2000 szabvány alapján a könyvtári teljesítménymutatókat. Ezzel az eszközzel mérhető a szolgáltatások hatékonysága, lehetőség nyílik a különböző könyvtárakban végzett szolgáltatások minőségének összehasonlítására stb.

Még abban az évben elkészült a *"Teljesítménymutatók a magyar könyvtári rendszerben"* c. kiadvány. Ez lett az alapja az NKÖM által 2003-ban az ODR-ben szolgáltató könyvtárak számára meghirdetett hároméves pályázatnak. Szembe kellett nézni ugyanis azzal, hogy a várt minőségfejlesztési tevékenység csak akkor várható el ezektől a szolgáltató könyvtáraktól, ha a könyvtárban a vele foglalkozók megtanulják és alkalmazzák az új módszert. Ennek megvalósítására az NKÖM Könyvtári Főosztálya (akkor osztálya) 2003-ban kidolgozta a *"Könyvtári minőségfejlesztés – könyvtári korszerűsítés"* hároméves fejlesztési projektet, amelynek segítségével először az ODR-könyvtárak, majd – további források segítségével – más könyvtárak is eljutnak a teljesítménymutatók alkalmazásától a normatívák kialakításáig.

A projekt keretében *2003-ban*:

- Pályázni lehetett az ajánlásban meghatározott szolgáltatási mutatók alapján végzendő felmérésekre, valamint kérdőíves vizsgálatok végzésére a könyvtárhasználói elégedettségről és az olvasói igényekről. A két feladatot együttesen kellett elvégezni.
- Összesen 42 nyertes pályázat volt, megoszlásuk: 18 megyei, 17 egyetemi és 7 országos szakkönyvtár.
- A könyvtárak nagyobb része mind a húsz teljesítménymutatót alkalmazta. 10 könyvtár nem használt minden mutatót, ebből 4 csak a kérdőívet használta, 3 pedig több mutatót is alkalmazott [3].

A projekt keretében *2004-ben*:

- Elvégezték könyvtártípusonként a kapott teljesítménymutatók, olvasói igények és használói elégedettség összehasonlításait (benchmarking). Az összehasonlító vizsgálatokkal meghatározhatóvá válnak az egyes könyvtártípusok szolgáltatásaira általánosan érvényes teljesítménymutatók. A szolgáltatási teljesítménymutatók majdani alkalmazása teszi lehetővé, hogy a könyvtárhasználó minden könyvtárban azonos minőségű szolgáltatást kapjon, aminek az alapja mindenütt a könyvtárbarát, szolgáltató szemlélet.
- Az ODR-ben szolgáltató könyvtárak közül 46-an pályáztak, és a pályázatok közül a szakmai kuratórium 36-ot fogadott el. A pályázó könyvtárak – figyelembe véve a könyvtárak típusait, külső és belső körülményeit – csoportokat alkotva pályáztak.

A projekt *2006-ban* (a 2005. évi teljesítés elmaradt a 2166/2005. [VIII. 2.] kormányhatározatban megfogalmazott maradványrendelet miatt) a külföldi irányelvek, normatívák figyelembevételével a könyvtártípusonkénti irányelvek megalkotása lesz a feladat. Ennek megfelelő szintű elvégzése érdekében az NKÖM anyagi támogatásával a Könyvtári Intézet lefordította az IFLA/UNESCO 2001. évi irányelveit.

A minőségirányítás könyvtári bevezetésének metodikája és gyakorlata

2003-ban az addigi minőséggel kapcsolatos tevékenységnek keretet adva, illetve a minőségirányítás könyvtári bevezetésének megkönnyítésére elkészült "Könyvtári Minőségfejlesztés" modell [3]. A modell ahhoz ad segítséget, hogy a könyvtárak kialakíthassák minőségirányítási rendszerüket, amely váljon a könyvtári tevékenység szerves részévé, és így – végső célként – kapjon helyet a hazai minősítési rendszerben.

A program alapelvei:

- stratégiai terv a minőségi munka többéves tervezésére és fejlesztésére;
- a vezetőség felelőssége;
- partnerközpontúság;
- folyamatközpontúság, folyamatos javítás;
- teljes elkötelezettség;
- folyamatos képzés, továbbképzés;
- értékelés, önértékelés, elismerés, motiváció.

A projektben öt intézmény vesz részt: *Könyvtári Intézet, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, Országos Idegennyelvű Könyvtár, Bródy Sándor Megyei Könyvtár, Kresznerics Ferenc Városi Könyvtár*. A könyvtárak elsőként létrehozták a minőséggel

foglalkozó Minőségirányítási Tanácsot (MIT). A külső és a belső környezet elemzése, a helyzetképek felvázolása után hozzákezdték a könyvtár többéves stratégiai tervének elkészítéséhez, illetve van, ahol már be is fejezték. A projektben részt vevő könyvtárak elvállalták, hogy a könyvtári minőségügyi szakértők segítségével végigjárják azt a modellértékű utat, amelynek során a minőségi szemlélet a mindennapi munkát alakító és meghatározó erővé válik. Más szóval, amikor a munkatársak a minőségügy alkalmazását nem többletfeladatként kezelik, hanem a munkájuk szerves részeként, a szolgáltató könyvtár alapelveként.

Minőségelvű értékelés: a minőségelvű szakfelügyelet

A könyvtári szakfelügyeletet a 14/2001. (VII. 5.) NKÖM-rendelet szabályozza. Ebben már megjelenik a minőségelvű értékelés egyik eleme, az önértékelés. A minőségelvű szakfelügyelet csak 2005-ben kezdődhetett, amikor egyrészt voltak már olyan szakfelügyelők, akik rendelkeztek megfelelő könyvtári minőségmenedzsment ismeretekkel, másrészt Békés, Csongrád, Komárom-Esztergom és Hajdú-Bihar megye már befejezte a községi könyvtárak szakfelügyeletét, és folytathatta a munkát kísérletként a városi könyvtárak minőségelvű" a „Könyvtári kérdőív” segítségével. A kérdések a használói igények szem előtt tartásával arra vonatkoznak, hogy milyen a könyvtár belső környezete, tisztasága, megfelelő-e a kiírások, az eligazító táblák, megfelelő-e az adatokhoz, a dokumentumokhoz való hozzáférés, megfelelő-e a könyvtár állománya, milyen az állapota és az elhelyezése stb.

A kérdőívet egy-egy könyvtárban két szakfelügyelő közösen tölti ki a könyvtáros jelenlétében, vele mindent megbeszélve. Jelenleg folyik a kérdőívek értékelése, a nem megfelelő vagy nem pontos kérdések módosítása. A kísérleti projektet 2006-ban a felsőoktatási könyvtárak, a múzeumi könyvtárak és az egyházi könyvtárak minőségelvű szakfelügyeletével egészítjük ki.

Esélyteremtés a hátrányos helyzetű könyvtárhasználóknak

A hátrányos helyzetű olvasók megfelelő könyvtári ellátásának biztosításában abból az alapelvből indultunk ki, hogy a könyvtárak a szolgáltatásoknak éppen olyan széles palettáját nyújtsák nekik, mint egészséges társaiknak. Könyvtárpolitikánkban ennek a célnak az ágazati irányítás eszközrendszerén keresztül kell érvényesülnie. A megvalósítás eszközei egyrészt a fejlesztést és fenntartást lehetővé tevő jogszabályok, másrészt a fejlesztési projektekhez rendelt források.

A kulturális tárca pályázatait 1998-tól folyamatosan biztosították – az ágazati törvényben foglaltak szerint – a társadalmi integráció könyvtári programjának megvalósítását. Ide tartozik:

- érdekeltségnövelő támogatás évente a megfelelő állomány beszerzéséhez, és évről évre a nemzetiségi lakosság anyanyelvi irodalommal való ellátásához;
- „Korszerű könyvtári rendszer, korszerű könyvtári környezet” c. pályázat a mozgáskorlátozottak akadálymentes könyvtárhasználatának elősegítésére;
- telematikai pályázatok (NKÖM, NKÖM–IKB, illetve NKÖM–IHM), amelyek az évek során azt a célt szolgálták, hogy a legújabb technikai megoldások segítségével olvashatóvá, hallhatóvá, azaz intellektuálisan hozzáférhetővé váljanak a könyvtári információk és dokumentumok;

- a Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Szakmai Kollégiuma által minden évben meghirdetett pályázati lehetőség az esélyegyenlőség megvalósításához szükséges forrásokra;
- „A könyvtár nem csak a látóké” c. pályázat (2004) a vakok és gyengén látók számára szükséges számítástechnikai könyvtári eszközpark kialakítására, illetve a meglévő gazdagítására.

A Könyvtári Intézet 2004-ben felmérést végzett a helyzet megismerésére. A kérdőív a következő kérdéscsoportokat tartalmazta:

- a fizikai hozzáférés milyensége,
- az intellektuális hozzáférés lehetőségei,
- az eszközpark állapota,
- a könyvtári személyzet felkészültsége,
- a szolgáltatások közzétételének módja.

A visszaérkezett válaszok is segítették 2005-ben *Bartos Éva* munkáját, aki elkészítette a kialakítandó szolgáltatások fejlesztési koncepcióját [4]. Ennek alapelvei megfogalmazták a legfontosabb feltételeket:

- a könyvtáros személyzet (a vezetőt is beleértve) elfogadó magatartása, rehabilitációs szemlélete, megfelelő szakmai felkészültsége;
- akkreditált tanfolyamok, speciális felkészítő tréningek, szakirodalmi ellátottság, konferenciák, szakmai projektek szervezése;
- a könyvtár és a könyvtárosok együttműködési készsége a lehetséges partnerekkel a közös célok megvalósításáért;
- fizikai hozzáférés, azaz akadálymentesség térben és időben;
- szellemi, intellektuális hozzáférés;
- alternatív és speciális tartalmú dokumentumok, adatbázisok a megfelelő gyűjteményeken, illetve a szolgáltatásokon keresztül;
- speciális eszközök a speciális információhordozókon tárolt tartalom megjelenítéséhez; speciális szolgáltatások a könyvtár falain belül és kívül, a feladat ellátásához szükséges létszám, munkaidő biztosítása a könyvtárban.

Az elkövetkezendő évek fontos feladata, hogy a koncepció megvalósításához az együttműködő minisztériumok (IHM, ESZCSM, BM stb.) a kormánytól a költségvetési támogatást is megszerezzék.

Korszerű szolgáltatások, korszerű környezet

E cél érdekében írta ki a kulturális tárca 2003-ban másodszor is a korszerű könyvtári pályázatot. Ezzel forrást kívánt nyújtani a nyilvános könyvtárat fenntartó önkormányzatoknak olyan könyvtári fejlesztések megvalósításához, amelyekkel könyvtáraik az Európai Unióban elvárt igényeknek megfelelő környezetben, korszerű tartalommal tudják ellátni a könyvtári szolgáltatásokat, és az Európai Unióval kapcsolatos információk közvetítését. A pályázat a korszerű könyvtári berendezések és a könyvtári szolgáltatások végzéséhez szükséges technikai eszközök beszerzésére, a könyvtári épület felújítására, a mozgássérültek által is használható könyvtári bejárat és környezet kialakítására adott lehetőséget, illetve a könyvtárat nem működtető kistélepüléseken a megrendelhető szolgáltatások fogadására alkalmas helyiség kialakítására (építés, bővítés, felújítás, vásárlás).

A pályázat célcsoportját 2003-ban a községi könyvtárak alkották. (2002-ben a városi, főiskolai és egyházi könyvtárak pályázhattak ugyanerre a célra.) Egyértelmű azonban, hogy egy-két éves pályázati támogatással ezt a célt teljes körűen nem lehet teljesíteni. Még akkor sem, ha közben olyan új könyvtárépítésre, -bővítésekre, -felújításokra került sor, mint pl. Nagykanizsán, Szombathelyen, Csongrádon, Nyíregyházán, Jászberényben, illetve a szegedi egyetemi könyvtárban és a debreceni egyetemi könyvtárban. Mind az NKA-támogatásoknak, mind a címzett kormányzati támogatásoknak, mind a fenntartói támogatásoknak koncentráltan és nagyobb arányban kell megjelenniük ezen a területen.

2. Az információhoz és dokumentumokhoz való hozzáférés növelése a demokrácia és az esélyegyenlőség elveinek érvényesítése érdekében a telematikai fejlesztésen és az ODR fejlesztésén keresztül

Ennek a célnak az eléréséhez a következő területeket kell fejleszteni:

- Könyvtári gyűjtemények.
- IKT – a nyilvános könyvtári rendszerben a nagyközségi és községi könyvtárak szintjéig (mozgókönyvtári ellátás esetén is), valamint azokban a nem nyilvános könyvtárakban (múzeumi, egyházi, főiskolai, akadémiai kutatóintézeti), amelyek – a nemzeti vagy egyetemes kulturális örökség szempontjából – jelentős állománnyal rendelkeznek.
- Országos Dokumentumellátási Rendszer.
- MOKKA – az adatcsere országos problematikájának megoldása érdekében.
- Az OSZK dokumentumállományát feltáró katalógusok retrospektív katalóguskonverziója.
- Az országos könyvtári digitalizálási terv kialakítása.

A gyűjteményfejlesztés központi gyarapítási támogatásának eszközei: az érdekeltségnövelő és a felzárkóztató támogatás

A könyvtári érdekeltségnövelő támogatást az 1998-ban életbe lépett jogszabály teszi lehetővé. Az önkormányzati könyvtárak állománygyarapításának fejlesztésére szolgáló program fedezete a helyi önkormányzatok által felhasználható központosított előirányzatok között, a Belügyminisztérium költségvetési fejezetében található. A rendelet alapján a beküldött adatokat a Könyvtári Intézet összesíti, és a rendelkezésre álló összeg szétosztására a ráfordítások arányában tesz javaslatot. A javaslat alapján a minisztérium dönt a támogatások odaítéléséről. A támogatás elosztásának módját a 4/2004. (II. 20.) NKÖM-rendelet határozza meg (1. táblázat). A rendelet értelmében az NKÖM az érdekeltségnövelő támogatás könyvtári támogatásokra felhasználható keretének 10%-a terhére pályázatot ír ki azon helyi önkormányzatok számára, amelyeknek könyvtáraiban a tárgyévet megelőző esztendőben az egy lakosra jutó állománygyarapításra fordított összeg nem érte el az országos átlagot. A központi támogatásból az önkormányzatok a felajánlott önrész arányában részesülnek.

1. táblázat

Érdekeltségnövelő és felzárkóztató támogatások (E Ft)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Érdekeltség-növelő pályázat	180 000	224 056	269 445	279 326	292 810	286 242	246 150	339 750
Felzárkóztató pályázat	20 000	21 944	14 555	20 815	21 480	28 758	27 350	37 750
Összesen	200 000	246 000	284 000	300 141	314 290	315 000	273 500	377 500

A társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott településekről szóló 7/2003. (I. 14.) kormányrendeletben felsorolt települések esetében az arányossági számítás alapját az önrész háromszorosa képezi.

2005-ben az NKÖM felkérte a Könyvtári Intézetet, hogy készítsen hatástanulmányt az érdekeltség-növelő támogatás hasznosulásáról. A tanulmány végső megállapítása a következő volt:

„A könyvtári dokumentumok beszerzése után igénybe vehető ÁFA-visszatérítés megszűnése után ez az egyetlen központi támogatási forrás a beszerzés keretösszegének növelésére. Ezt a támogatási összeget meg lehet tervezni, lehet rá számítani. Néhány települési könyvtár számára ezért nagyon fontos, hogy a nem minden évben növekvő önkormányzati költségvetés mellett számíthat erre az összegre, s esetleg jobban figyelhet az olvasói igények kielégítésére.

Az új jogszabályi lehetőség bizonyára jelentős segítség lesz azoknak a kistelepüléseknek, melyek a szolgáltatások megrendelésével tudják teljesíteni a nyilvános könyvtári ellátást. Várhatóan minőségi és mennyiségi változást idéz majd elő a dokumentumellátásukban. Megfigyelhető, hogy a támogatás se nem növelte, se nem csökkentette az önkormányzati önrész nagyságát. Az érdekeltség-növelő támogatás és az önkormányzat által biztosított beszerzési keret nem függ egymástól. A fenntartó nagyon örül a központi támogatásnak, de szűkös keretei miatt gyakran nem tudja növelni az általa biztosított összeget. Maga az érdekeltség-növelő támogatás nem ösztönzi a fenntartókat önerő növelésére.

A támogatást a könyvtárak elsősorban könyvvásárlásra fordítják. Néhány városi könyvtárban a periodikák előfizetésére, az elektronikus dokumentumok beszerzésére fordítják egy részét. Kis könyvtáraknál ez az összeg általában nem olyan nagy, hogy érdemes lenne más típusú dokumentumra fordítani, illetve sok helyen nincsenek olyan technikai feltételek, hogy mást vásároljanak. Sok helyen a támogatás teszi lehetővé a drágább könyvek, elektronikus dokumentumok beszerzését. Végezetül megállapíthatjuk, hogy az érdekeltség-növelő támogatás nagyon fontos a könyvtári rendszer számára. Az eltérő önkormányzati és könyvtári körülmények következtében óriási jelentősége van az esélyegyenlőség növe" [5].

A dokumentumok teljes körű hozzáféréseinek biztosítása az ODR-ben

A második stratégiai cél megvalósításának egyik meghatározó része az ODR fejlesztése. Ennek érdekében egyrészt új jogszabály született, másrészt új rendelkezéssel bővült a felsőoktatási törvény, elkészült egy fejlesztési koncepció, amelyet az NKÖM minisztere elfogadott és támogatandónak tartott. Erőteljes marketingmunka indult az ODR-tevékenység

megismertetésére: több évig tartó cikksorozat a könyvtári sajtóban (*Könyvtári Levelező/lap*), új kiadvány, és információ megjelenés a Könyvtári Intézet weboldalán.

Az ODR jogszabályi alapjait az 1997. évi CXL. törvény teremtette meg (59., 72. §). Ezt a két jogszabályi rendelkezést azonban ki kellett egészíteni a működésről szóló alsóbb szintű rendelettel. Így született meg az ODR-ről szóló 73/2003. (V. 28.) kormányrendelet, amely a működését szabályozza. Meghatározza a kérő és az ODR-ben szolgáltató könyvtár feladatait, felsorolja az ODR keretében működő szolgáltató könyvtárakat, rendelkezik a minisztériumi támogatásról és a szakmai kuratóriumról. Az ODR-en belül az egyetemi könyvtárak részvételét és támogatását megerősíti a most elfogadott felsőoktatási törvény 148. § (6) bekezdésében foglalt rendelkezése.

Az ODR támogatását és működését jellemző adatokat a 2. és 3. táblázat foglalja össze.

Az ODR a könyvtári ellátás központja, szíve. Ez alkotja azt a belső, szétsugárzó kört, ahonnan a könyvtári ellátásban bárhol részt vevő, bármilyen fenntartású, nyilvános vagy nem nyilvános könyvtár használója is részesülhet a dokumentumszolgáltatásban.

2. táblázat

Az ODR-támogatások adatai

Év	Technikai eszközre (E Ft)	Szoftverre (E Ft)	Dokumentum-beszerzésre (E Ft)	Támogatás összesen (E Ft)
1998	0	0	84 725	84 725
1999	19 850	0	110 000	129 850
2000	28 617	0	83 300	111 917
2001	19 057	3 643	86 800	109 500
2002	21 870	6 120	84 900	112 890
2003	22 135	4 365	88 500	115 000
2004	0	1 600	98 400	100 000
Összesen	111 529	15 728	636 625	763 882

3. táblázat

Az ODR-szolgáltatások adatai

Év	Eredeti dokumentum	Másolat	Elektronikus	Összesen
1998	22 530	20 790	0	43 320
1999	27 393	23 911	0	51 304
2000	33 105	28 087	0	61 192
2001	38 417	32 264	0	70 681

2002	55 634	35 626	1 280	92 540
2003	70 455	32 126	3 697	106 278
2004	80 410	24 080	5 449	109 939
Összesen	327 944	196 884	10 426	535 254

Az ODR lelőhely-adatbázis (<http://odr.lib.klte.hu>) létrehozása ezért a legsürgősebb feladatok közé tartozott. A Debreceni Egyetemen szerkesztett lelőhely-nyilvántartás napjainkban már több mint hárommillió állományadatot tartalmaz, amely folyamatosan bővül és kiegészül a szolgáltató könyvtárak új beszerzéseivel. Ebben a rendszerben nemcsak valamely műre, de példányra is lehet keresni. Ez az adatbázis, továbbá a közös katalógusok és az ODR-ben szolgáltató könyvtárak helyi adatbázisai együttesen a gyors adatszerzés forrásai. Hamarosan megtörténik a MOKKA és az ODR lelőhely-adatbázis várt összekapcsolása, amelyet a tárca a fejlesztendő területek között támogat.

Az információkhoz való hozzáférést a dokumentumokhoz való gyors hozzájutásnak kell követnie. Ebben hathatós segítséget nyújtanak azok a technikai és informatikai eszközök, amelyekhez a könyvtárakat a minisztériumi támogatás segíti hozzá. Ennek köszönhetően az ODR-ben szolgáltató könyvtárak gyűjteménye folyamatosan bővül, eszközparkjuk korszerűsödik, egyre sokrétűbb könyvtárközi szolgáltatásokra válnak alkalmassá, és a gyakorlat is mind gördülékenyebbé válik.

Fontos szerepet játszik az ODR kialakítására létrehozott, a Könyvtári Főosztály által működtetett *munkabizottság*, amely egyszerre foglalkozik elvi és gyakorlati kérdésekkel, egyaránt jelen van a fejlesztési irányok meghatározásában, és a források elosztására tett javaslatokban.

Az ODR továbbfejlesztésének irányai:

- a Magyar Posta a könyvtárközi küldeményeket 50%-os kedvezménnyel szállítsa,
- minden községi és iskolai könyvtárban internet-hozzáférés tegye lehetővé a szolgáltatás igénybevételét,
- a rendszer hatékonyabb működése érdekében a lelőhely-adatbázist minél teljesebbé kell tenni,
- a könyvtárak informatikai kommunikációs technológiáját tovább kell fejleszteni,
- növelni kell az elektronikus formában hozzáférhető dokumentumok számát,
- fejleszteni kell az elektronikus dokumentumszolgáltatást,
- a Nemzeti Fejlesztési Tervnek biztosítania kell az informatikai javaslatok megvalósítását [6].

A muzeális dokumentumok

A hozzáférés teljes körű biztosítása mellett nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a használói szempontot sem, hogy bizonyos dokumentumokat – a nemzeti kulturális örökség részeként – meg kell őrizni, a mindenkori jövő számára át kell örökíteni. Ez a feladat a folyamatos folytonosság egyik meghatározó példája, azt is megmutatva, hogy a megőrzés, a dokumentumok nyilvántartásának módja – technikája – koronként miképpen változik. Ezt a célt fogalmazta meg a muzeális dokumentumokról szóló új jogszabály [7].

Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA)

Annak érdekében, hogy a MOKKA adataihoz minél több könyvtár hozzájuthasson, elengedhetetlen volt – legalábbis egyelőre – a MOKKA-kompatibilitás. Az NKÖM és az IHM között 2004-ben megkötött együttműködési megállapodás értelmében a kulturális tárca megközelítőleg 100 millió forintos pályázatot hirdetett – az NKA keretében – országos szakkönyvtárak, egyetemi könyvtárak és megyei könyvtárak számára.

Tartalomszolgáltatás

A könyvtári terület egyik legfontosabb fejlesztési stratégiai célja a *könyvtári tartalomszolgáltatás* minél átfogóbb megoldása, ezen belül a teljes szövegű folyóiratok, cikkek szolgáltatása. A megfelelő választás érdekében a Könyvtári Intézet felmérte, hogy Európában és az Amerikai Egyesült Államokban milyen típusú, mit tartalmazó és milyen árfekvésű folyóirat-adatbázisok vannak, illetve ezekkel kapcsolatban mi a használó könyvtárak véleménye.

A széles körű felmérés során minden szempontból az EBSCO Publishing (USA) által kiadott *EBSCO adatbázis* felelt meg a kívánalmaknak. A felmérést követően 2003-ban az NKÖM megkötötte az első hároméves országos licenszszerződését az EBSCO kiadóval. Ebben az adatbázisban van a legtöbb általános közérdeklődésre számot tartó folyóiratcikk, ez a legolcsóbb, ez terjedt el világszerte, ez a kiadó vállalja leggyorsabban a frissítést, és legátfogóbban a felhasználói oktatást.

Az adatbázis 9223 teljes szövegű folyóiratot és 16 192 folyóirat-ismertetést tartalmaz. A folyóiratok angol nyelvűek, de a világ minden részéről származnak, hiszen minden olyan ország angol nyelvű folyóiratai bekerülnek az adatbázisba, ahol megvásárolták az adatbázist. Ezért található benne cseh, szlovák, román, orosz, szlovén, belga, francia stb. folyóirat is. A magyar használat azt jelenti, hogy egy idő múlva a hazai angol nyelvű folyóiratok is benne lesznek.

Az adatbázis által felölelt diszciplínák: irodalom, nyelvészet, közgazdaságtan, politológia, üzleti tudományok, művészet, orvostudomány, pedagógia, mérnöki tudományok; ezenkívül napi híreket is tartalmaz. A folyóiratok jelentős része a megjelenésétől kezdve szerepel az adatbázisban (azaz van, ami 50, van, ami 30 évet ölel át). Az adatbázist minden könyvtár használhatja, mert országos licenccel adják el. Jelenleg folyik a következő hároméves ciklusra, 2006–2008-ra vonatkozó szerződés előkészítése.

A nemzeti könyvtár nem számítógépes katalógusainak gépre viteli programja

A már említett IHM–NKÖM együttműködési szerződés másik fontos pontja az Országos Széchényi Könyvtár nem géppel feltárt dokumentumainak gépre vitele (retrospektív konverziója) volt. A munka 2004-ben kezdődött meg, gépre vittek 400 000 rekordot, visszamenőlegesen 1952-ig. Sajnálatos módon azonban a további finanszírozási forrást az IHM már nem tudta nyújtani a könyvtárnak, így ez a könyvtári rendszer szempontjából nagyon fontos feladat megállt. Ez komoly hiányosság, és a könyvtári rendszer számára gondot okoz, ezért amint a központi költségvetési intézmények (a minisztériumok) forrásai újra megfelelőek lesznek, mindent meg kell tenni, hogy a munka a várt léptékben folytatódjon.

Országos Könyvtári Digitalizálási Stratégiai Terv

Az NKÖM felkérésére az Országos Széchényi Könyvtár koordinálásával a Könyvtári Intézet, a Neumann János Digitális Könyvtár, az Egyházi Könyvtárak Egyesülete, az Egyetemi Könyvtárak Kollégiuma, és a Szolnok megyei könyvtár képviselőinek közös munkájával elkészült a digitalizálási terv első változata. A terv megvitatása, részletes kidolgozása, és a fejlesztendő kistérségek közötti prioritás megállapítása a 2006. év feladata lesz. Ez a terv határozza meg, hogy a II. Nemzeti Fejlesztési Tervben a digitalizálás témakörben a könyvtárak milyen súllyal szerepelnek.

3. Regionális és kistérségi könyvtári ellátás

A cél eléréséhez meg kell valósítani az 1997. évi CXL. tv. 61. § (1), (2) bekezdésében írottakat. Mivel az esélyegyenlőség érdekében az országban bárhol élő állampolgárnak joga van ahhoz, hogy minden, számára szükséges információt és dokumentumot megkapjon, a kistérségek könyvtári ellátását hozzá kell kapcsolni a nagyobb egységekéhez:

- a település önálló könyvtárat tart fenn, és ezt fejleszti;
- a megyék megyei vagy nagyobb városi könyvtárától vásárolja meg az önkormányzat mindazon szolgáltatásokat, amelyekre a településen szükség van;
- a kistérségeken a könyvtári ellátást a könyvtárbusz végzi.

Végső soron tehát el kell érni, hogy a kistérségeken és a kisvárosokban élők ugyanabban a könyvtári ellátásban részesüljenek, mint amit az ODR szolgáltató könyvtárai a fővárosban, a megyeszékhelyeken, a nagy városokban nyújtanak.

A feladatok teljesítése érdekében 2003-ban a munkacsoport helyzetfelmérése a következőket állapította meg:

- A települési könyvtárak 90%-áról beszélünk, amikor a községi könyvtárról van szó, és a könyvtárak 78%-áról, amikor a községi szolgáltató helyekről.
- A kistérségeken élő lakosság aránya a legnagyobb, a községi lakosság majdnem kétharmada 1000-nél is kevesebb lakosú településen él.
- A községi szolgáltató helyek nagyságának átlaga megyénként is változó. 2003-ban a legnagyobb átlagterülettel Békés megye rendelkezett (132 m²), a legkisebb átlag pedig Vas megyében volt (37 m²).

A könyvtárak többsége alkalmatlan könyvtári célra. Ennek okai: a kicsi, általában az iskolai tanteremmel megegyező nagyságú vagy annál is kisebb terület nem teszi lehetővé a megfelelő könyvtárhasználatot; a könyvtár helyisége nehezen megközelíthető; a berendezés alkalmatlan a könyvtári feladatok ellátására.

A községi könyvtárak állománygyarapításra fordított éves összegei is igen változóak:

- 24,1%-uk (620 könyvtár) egyáltalán nem rendelkezik állománygyarapításra fordítható összeggel,
- 17,0%-uk (437 könyvtár) 0–50 000 Ft-ot fordít évente állománygyarapításra,
- 14,6%-uk (376 könyvtár) éves állománygyarapítási kerete 50 000–100 000 Ft,
- 31,8%-uk (816 könyvtár) 100 000–500 000 Ft-os összeggel rendelkezik erre a célra,
- mindössze 9,8%-uk (252 könyvtár) számára biztosított 500 000–1 000 000 Ft-nyi összeg évente,

- még ennél is kevesebb, csupán 2,3%-uk (61 könyvtár) fordíthat évente 1 000 000 Ft-nál is többet dokumentumbeszerzésre.

Mindezek az adatok jelzik, hogy a községi könyvtáraknak majdnem a fele egyáltalán nem, vagy csak minimális értékben tud könyvet vásárolni, azaz az ott lakók *nem jutnak kurrens irodalomhoz*.

A magyarországi összes beiratkozott olvasók száma 2 211 852, 67%-uk (1 488 353) települési könyvtár olvasója. A települési könyvtári olvasók közül:

- a megyei könyvtárakba beiratkozottak aránya 22%,
- városi könyvtárakba beiratkozott olvasók aránya 44%,
- községi könyvtárakba iratkozott be 34%.

A beiratkozott olvasók nagy száma jelzi, hogy *a nem megfelelő épületekben, a nem megfelelően gyarapított gyűjtemény mellett is beiratkoznak a könyvtárba*. A hazai összes könyvtárhasználatok száma 31 713 874, melynek 61%-a (19 399 365 alkalom) települési könyvtári használat. A könyvtárhasználatok száma a beiratkozott olvasók arányában a községi könyvtárakban a legalacsonyabb.

A települési könyvtári kölcsönzéseken belül a dokumentumok 17%-át a megyei könyvtárakból, 53%-át a városi könyvtárakból, míg 30%-át a községi könyvtárból kölcsönözték ki az olvasók. Ez az arány a községi könyvtáraknál – a fentiek fényében – jelentősnek mondható.

A személyi ellátottság tekintetében is nagy különbség tapasztalható a megyei és városi, illetőleg a községi könyvtárak között. Az összes könyvtári megbízási díjas személyzet 91,1%-a községi könyvtárakban dolgozik, a megyei könyvtárakban ugyanakkor kevesebb mint 1% ennek a mutatónak az értéke. A díjazás nélküli könyvtári dolgozók aránya kiemelkedően magas, 88,4%-uk községi könyvtárban dolgozik. Az összes teljes munkaidős könyvtáros közül viszont kevesebb mint 20% a községi könyvtárosok aránya, városi könyvtárak esetében több mint 50%, megyei könyvtáraknál pedig több mint 25%.

Az általános jellemzők összefoglalva:

- Bár a könyvtárak, a szolgáltató helyek száma kielégítőnek mondható (ami nem jelenti azt, hogy ez az ideális állapot), az alapterületük kicsi, ezért zsúfoltak. A községi-kistelepülési könyvtárak állománya elavult, hiszen – különböző okok miatt – kevés új dokumentumot tudnak beszerezni. Ebből is adódik, hogy a forgalmi mutatók szerények.
- A kedvezőtlen működési feltételek (rossz állapotú, könyvtári célra alkalmatlan épületek, helyiségek, minimális gépesítettség stb.) mellett még nagyobb gond a személyi ellátatlanság, mind a ráfordított munkaidőben, mind a szakképzettségben. Ezek után nem meglepő, hogy a lakosság mindössze 12,8%-a tagja a községi könyvtáraknak, ami messze elmarad az országos 22%-os átlagtól. Mivel az ország egyharmada kistelepüléseken él (35%), egyre nő a különbség a jól ellátott és az ellátatlan területek között.

Ezek után érthető, hogy a főosztály által készített miniszteri előterjesztésben a következő mondat szerepelt: „*Nem túlzunk, ha azt mondjuk, hogy ez a helyzet a községek és a kistelepülések túlnyomó többségében katasztrofális.*” A megoldásra fejlesztési program

készült, egy új fejlesztési koncepció, az ODR párja, a *Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR)*.

A KSZR célja, hogy a kistelepülésen élők közvetve vagy közvetlenül hozzáférjenek igényüknek megfelelően a hatékony és minőségi könyvtári szolgáltatásokhoz. A KSZR a települési önkormányzat törvényi kötelező feladatainak teljesítését segíti elő. A korszerű és egységes minőségi szolgáltatás megteremtése érdekében az infrastruktúra, a szolgáltatások, és a könyvtári személyzet finanszírozási forrásainak bővítése és összpontosítása szükséges.

A rendszer a következő ellátási formákat támogatja a szolgáltatást fogadók és közvetítők szerint:

a) Önálló könyvtár fenntartása (3000–5000 fős településen) Az önálló könyvtár esetében az önkormányzatnak biztosítani kell a könyvtári helyiséget és a személyzetet. A KSZR ebben az esetben elsősorban kiegészítő, megrendelhető szolgáltatásokat nyújt (könyvtárközi kölcsönzés, rendezvények, továbbképzések stb.) azoknak a nagyobb községeknek, ahol az önkormányzat továbbra is önálló könyvtárat, azaz alapító okirattal rendelkező intézményt tart fenn.

b) Könyvtári szolgáltató helyek (1000–3000 fős településen)

Kisebb községekben, ahol az önkormányzat nem tart fenn könyvtárat, hanem szolgáltatási szerződés megkötésével tesz eleget könyvtárellátási kötelezettségének. Ebben az esetben az önkormányzat szolgáltató helyet biztosít, a könyvtárost vagy az önkormányzat alkalmazza, vagy a KSZR-től megrendeli. A szolgáltató könyvtár (a megyei vagy nagyobb városi) – szerződés szerint – minden megrendelt könyvtári szolgáltatást: kurrens, feldolgozott könyveket, folyóiratokat, egyéb dokumentumokat, elektronikus információkat, rendezvényeket, gyerekprogramokat, továbbképzéseket stb. biztosít. A könyvtári szolgáltató helyek esetében a könyvtári *szolgáltatást fogadók* között *egyéb szervezetek* is lehetnek (pl. teletékák, teleházak), amelyek fogadhatják és közvetíthetik a könyvtári szolgáltatást.

c) Könyvtárbusz (elsősorban 1000 fő alatt)

Azokban a régiókban ajánlott, ahol elsősorban aprófalvas települések vannak. A mozgókönyvtári ellátás a kistérségek együttműködésével valósítandó meg. Egy-egy busz kb. 50 000 lakost lát el úgy, hogy minimálisan kétheti gyakorisággal látogat meg egy-egy kistelepülést. Országosan az ellátandó lakosság száma szerint távlataiban kb. 30 könyvtárbusszal kell számolni a program teljes megvalósítása esetén.

A KSZR tagjai:

- a szolgáltató (megyei és nagyobb városi) könyvtárak,
- a szolgáltatást megrendelő önkormányzatok vagy önkormányzati társulások,
- a szolgáltatást fogadók (a kistelepülések könyvtárai, a könyvtári szolgáltató helyek, a szolgáltatást más formában fogadók, pl. teletékák, teleházak),
- mozgókönyvtári állomáshelyek.

A KSZR szolgáltatási kínálatát szerződésen alapuló *megrendeléssel vásárolja meg a települési önkormányzat* a szolgáltatást nyújtó nagyobb (megyei vagy városi) könyvtártól a törvény előírásainak megfelelően. A koncepcióból minisztériumi előterjesztés lett, amelyet a kulturális tárca miniszteri értekezletén a miniszter 2005 januárjában elfogadott (l. *Kulturális Közlöny*, 2005. március [8]). Ennek következtében a belügyminisztériumi fejlesztéseknél

tárcaálláspontként jelent meg, és az NKÖM 2005. évi Közkincs programja könyvtári fejlesztésének keretét adta.

A koncepció képezte az alapját a Belügyminisztérium által alkotott négy kormányrendeletnek, pályázatnak is, és a 2006. évi költségvetési törvénynek is, amelyekben már hangsúlyosan megjelenik a kistélepülések könyvtári ellátása, és a mozgókönyvtári ellátás.

A négy jogszabály:

- a 65/2004. (IV. 15.) kormányrendelet, ebben jelenik meg a könyvtári ellátás fogalma a választható feladatok között az 5. § (e) pontjában: „nyilvános könyvtári ellátás magasabb színvonalú közös szervezése”;
- az 5/2005. (I. 19.) kormányrendelet, amelyben a négy kötelező feladat mellett „a mozgókönyvtári feladat” működési támogatására a legalább négy nyilvános könyvtárral nem rendelkező település számára lehet pályázni;
- a 36/2005. (III. 1.) kormányrendelet a többcélú kistérségi társulások megalakulásának 2005. évi ösztönzéséről és a modellkísérletek támogatásáról;
- a 2005. évi CL III. tv. az MK 2006. évi költségvetéséről, amely szerint fejlesztési és működési célú normatívát igényelhetnek a mozgókönyvtári feladatot vállaló többcélú kistérségi társulások.

Az új szolgáltatás megszervezését, kialakítását megkönnyítendő 2005 márciusában Szombathelyen a Berzsenyi Dániel Könyvtár, a British Council és az NKÖM támogatásával nemzetközi konferenciát és workshopot szerveztünk a mozgókönyvtári ellátásról, a könyvtárbuszok működtetéséről.

A kormányrendeleteknek és a Közkincs programnak köszönhetően már több százmillió forintra pályázhattak a kistérségi társulások a kistélepülések könyvtári ellátásának fejlesztésére. Ezt egészíti ki az NKA-nak a kistélepülések dokumentumellátását javító pályázata. Győr-Sopron megye megyei önkormányzata 2006-ban megkezdi a könyvtárbuszos szolgáltatás kialakítását.

4. A könyvtárosi életpálya vonzóbbá tétele

Ennek a célnak az eléréséhez a következő területeket kell fejleszteni:

- A társadalmi megbecsültség növelésének eszközzrendszere.
- A képző intézmények informatikai infrastruktúrájának fejlesztése az Informatikai és Hírközlési Minisztériummal és az Oktatási Minisztériummal.
- Az Oktatási Minisztériummal együttműködve a felsőfokú szakirányú, akkreditált képzések megindításának ösztönzése.
- A javasolt akkreditálandó továbbképzések többéves rendszerének kidolgozása.
- A fiatal munkatársak felkészítésének programja.

A feladatok közül az elmúlt időszakban a hangsúly a képzésen, a társadalmi megbecsülés növelésének eszközzrendszerén, és a fiatalok pályaelkötelezettségén volt.

A stratégiai munkabizottság számára alapvetően fontos kiindulópontot, mintegy „problémajegyzéket” jelentett azoknak az „élő” vitáknak, az egész szakmát átfogó regionális fórumoknak a gazdag tapasztalati anyaga, amely a szakmai szervezetek (MKE, IKSZ)

kezdeményezésére jött létre 2002-ben. Véleményeket és vélekedéseket fogalmaztak meg itt a szakma képviselői a könyvtáros pályára kerülés, a képzés, az elhelyezkedés, a munkába állás gyakorlatáról, a közérzetüket jó és rossz irányban befolyásoló tényezőkről, a szakmán belüli kommunikáció hiányosságairól, és a külső megítélésünket befolyásoló tényezőkről. A stratégiai bizottság munkája révén koordinálandó területek feladatai részben összekapcsolódtak a Könyvtári Intézet feladatkörével. A szakmában zajló „események”, változások olykor természetesen érintették a stratégiai munkabizottságban elvégzendő feladatok előre elhatározott sorrendjét. A bizottság tevékenységének többek között a felsőoktatás átszervezése, a szakképzés felülvizsgálata szabott irányt.

A könyvtáros műveltsége, személyisége

A feladat időarányos megvalósítását korábban már publikált tézisekre és vitaanyagokra, valamint szociológiai és pszichológiai szempontú pályavizsgálatok eredményeire, konferencia-előadásokra, szakirodalmi szemlékre támaszkodó, összefoglaló munkaanyagok tekinthető dokumentum megszületése jelenti. A dokumentum igen hasznos a képző intézmények számára.

A könyvtárosok *idegennyelv-tudásának* javítása érdekében – az európai uniós követelményekkel és az általános társadalmi igényekkel összhangban – a Könyvtári Intézet a szakmának nyújtandó szolgáltatásként továbbképzési rendszert dolgoz ki. A nyelvtudás meglévő szintjének, valamint az idegen nyelv könyvtárban való alkalmazási területeinek a feltérképezése mellett megkezdődött a szaknyelvi tematika összeállítása, ezzel párhuzamosan a Budapesten működő külföldi kulturális intézetekkel való közös, akkreditált nyelvi továbbképzés rendszerének kialakítása (elsőként a Goethe Intézettel). A képzés oldaláról mint felsőoktatási elvárások fogalmazódtak meg a könyvtáros pályához szükséges korszerű *készségek és kompetenciák*.

A könyvtárosképzés

A 2004–2005-ös tanévben indult az új elnevezésű és tematikájú *informatikus könyvtáros* képzés. Még alig vannak vele kapcsolatos tapasztalatok, miközben szinte egyidejűleg megkezdődtek egy új struktúrájú, egy ún. többciklusú lineáris képzésre való átállás előkészületei.

A könyvtáros szakma, a képző intézmények, valamint a könyvtári terület érdekképviselői egységesen szükségesnek tartották, hogy a direkt bemenetű könyvtárosképzés továbbra is alapszakként legyen jelen a képzési struktúrában. Erről állásfoglalás készült, amelyet a nemzeti kulturális örökség minisztere elfogadott, és vállalta, hogy az oktatási miniszterhez azzal a kéréssel továbbítja, hogy a könyvtáros szakma érdekében az Oktatási Minisztérium is fogadja el. Így történt. A szakma számára nagy elismerést jelent, hogy az új struktúrában is direkt bemenetű önálló szakként, a társadalomtudományi területhez tartozóan folyhat tovább az informatikus könyvtárosok képzése.

Elkészült az *Informatikus könyvtáros szak alapképzési program*. A bolognai egyezmény értelmében kialakítandó új felsőoktatási struktúra eredményeként automatikusan megvalósul a tanszékek „megmérettetése”, hiszen újra kell akkreditáltatniuk szakalapítási és szakindítási kérelmeiket. Az alapképzés (BA fokozat) egységes tervét a tanszékek a stratégiai munkabizottsági tagokkal együttműködve dolgozták ki. A célok megvalósításában jelentős

szerepet vállalt a Nemzeti Kulturális Alapprogram Könyvtári Kuratóriuma is. A stratégia elfogadása óta a pályázati kiírások jelentős része közvetlenül segítette a célok megvalósulását.

Az etikai kódex

Egy szakma szolgáltatási szintjének magas színvonalát jelzi, ha pontosan meg tudja fogalmazni, hogy mit nyújt a szolgáltatásain keresztül, mit lehet elvárni tőle. Az adott szakma ethosának része, ha van egyetértéssel elfogadott etikai kódexe. Ezen a területen is nagy előrelépés történt. A stratégia indulása óta eltelt időszak egyik legnagyobb, a teljes szakmát, minden könyvtárost átfogó vállalkozása a *könyvtárosság etikai kódexének* kidolgozása [9]. A kódextervezetet egy éven keresztül regionális megbeszéléseken, konferenciákon, a különböző szakmai érdekképviselői szervezetek ülésein vitatták meg. A kódex végleges szövegének elfogadására még ebben az évben, az MKE küldöttközgyűlésén kerül sor.

Összefoglalás

A hazai könyvtárügyben megvalósult és még megvalósítandó célok megegyeznek az európai könyvtárügy céljaival. A kijelölt feladatokat időarányosan teljesítettük, olyan fejlesztési koncepciók születtek, amelyek beépültek a pályázatokba, jogszabályokba, kormányrendeletekbe, és a további fejlesztések alapját jelentik.

Egy komoly gátló tényezővel azonban meg kellett küzdenünk, a finanszírozási források csökkenésével. Ez egyaránt jellemezte a kulturális területet, a felső- és közoktatást, és az informatikai fejlesztési lehetőségeket. A stratégiai gondolkodás és a tervezés azonban arra is eszközként szolgál, hogy amit most a finanszírozási megkötöttségek miatt nem lehetett teljesíteni, azt jobb anyagi helyzetben folytathassuk. Folytassuk tovább közösen.

Beérkezett: 2005. XII. 5-én.

Nyomtatásban megjelent a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 53. évfolyam (2006) 1. számában

A szerző a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma könyvtári főosztályának vezetője.
E-mail: judit.skaliczki@nkom.gov.hu

Irodalom

1. A munkacsoportok vezetőinek és szakértőinek munkaanyagai, illetve beszámolóí. A stratégiai célok sorrendjében: *Dippold Péter, Zalainé Kovács Éva, Ramháb Mária, Litauszki Magdolna, Fehér Miklós, Tózsér Andrea, Nagy László, Bartos Éva, Hangodi Ágnes, Horváth Sándor Domokos, Redl Károly, Bakonyi Géza, Hajdu Ágnes, Bényei Miklós, Pálvölgyi Sándor, Papp István*. Köszönetet mondok nekik is, és a munkacsoportok minden tagjának eddigi munkájukért, közös eredményeinkért.
2. SKALICZKI Judit: Az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye: a könyvtár. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 50. köt. 9–10. sz. 2003. p. 379–381.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3369&issue_id=444
3. ZALAINÉ KOVÁCS ÉVA: A „Könyvtári Minőségfejlesztés 2” program pályázati eredményeinek értékelése.
<http://www.ki.oszk.hu>
4. BARTOS ÉVA: A fogyatékkal élők integrálásáért. Kézirat, 15 p.
5. AMBERG Eszter: Támogatás a gyakorlatban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 10. sz. 2005. p. 9–12.
6. Országos Dokumentumellátási Rendszer. Tájékoztató a könyvtárak közötti dokumentum- és információszolgáltatásról. A könyvtári rendszer stratégiai fejlesztése 2. Bp., 2005. 86 p.
7. 22/2005. (VII. 18.) NKÖM-rendelet a muzeális dokumentumok kezelésével és nyilvántartásával kapcsolatos szabályokról.
8. Könyvtári fejlesztési koncepció a községekben, különösen a kistelepülésen élők számára. = Kulturális Közlöny, 2005. március 7. p. 372–383.
9. PAPP István: Etikai kódex a magyar könyvtárosság számára. Háttéranyag. = Könyvtári Figyelő, 50. köt. 2. sz. 2004. p. 243–278.
10. A magyar könyvtárosság etikai kódexe. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 5. sz. 2005. p. 14–22.
11. Framework for the Future, Libraries, Learning and Information in the Next Decade.
<http://www.mla.gov.uk>
12. Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content. http://www.cordeis.lu/ist/digicult/projects_all.htm
13. Library Strategy 2010. <http://www.minedu.fi>